

Міністерство освіти і науки України
Рівненський державний гуманітарний університет
Кафедра педагогіки, освітнього менеджменту та соціальної роботи

**СОЦІАЛЬНА РОБОТА
У ПЕРІОД КРИЗОВИХ ЗМІН.
СУЧАСНІ ВІЗІЇ**

КОЛЕКТИВНА МОНОГРАФІЯ

**PRACA SOCJALNA
W OKRESIE ZMIAN KRYZYSOWYCH.
WIZJE NOWOCZESNE**

MONOGRAFIA ZBIOROWA

*За науковою редакцією
Пелеха Юрія Володимировича*

Видавництво
"Волинські обереги"

2023

УДК 36
С-69

Затверджено рішенням Вченої ради Рівненського державного гуманітарного університету (протокол № 12 від 5 грудня 2023 року)

За науковою редакцією **Пелеха Юрія Володимировича**

Рецензенти:

Г. П. Шевченко, д-р пед. наук, професор, дійсний член НАПН України;

І. В. Малафійк, д-р пед. наук, професор;

Гжегош Гжибек, д-р хаб., професор.

Авторський колектив:

Галатюк М. Ю. (розділ 3.2); *Давиденко Г. В.* (розділ 2.2); *Daszykowska-Tobiasz J.* (розділ 1.2); *Korala E.* (розділ 2.5 – у співавторстві); *Kawka K.* (розділ 2.6 – у співавторстві); *Левчук І. Б.* (розділ 3.1 – у співавторстві); *Muszkietka R.* (розділ 2.5 – у співавторстві; 2.6 – у співавторстві); *Нечипорук Л. І.* (розділ 1.1); *Оксенюк О. В.* (розділ 1.3); *Пелех Ю. В.* (наукова редакція, передмова, розділ 3.1 – у співавторстві); *Петрук Л. П.* (розділ 3.3); *Стеца Н. В.* (розділ 2.4); *Філоненко Р. С.* (розділ 2.3); *Шевців З. М.* (розділ 2.1).

С-69 Соціальна робота у період кризових змін: сучасні візії: колективна монографія. За наук. ред. Пелеха Ю. В. – Рівне: Волинські обереги, 2023. 308 с.

ISBN 978-617-8260-70-5

Колективну монографію «Соціальна робота у період кризових змін: сучасні візії» розроблено у відповідності до наукової тематики кафедри педагогіки, освітнього менеджменту та соціальної роботи Рівненського державного гуманітарного університету. У монографії окреслено основні тенденції розвитку соціальної роботи у період кризового стану, спричиненого пандемією COVID-19 та воєнною агресією російської федерації проти незалежної держави Україна. Системно, різнобічно і цілісно розкрито проблеми сучасної методології, теорії і практики соціальної роботи та висвітлено авторські візії щодо оновлення її змісту в умовах воєнно-кризового стану. На теоретико-практичному рівні запропоновано нові методики формування особистості сучасного соціального працівника, асистента родини, фахівця з інклюзивної освіти у процесі професійної підготовки.

Для соціальних працівників, студентів спеціальності 231 «Соціальна робота», фахівців інклюзивної сфери, фізичної реабілітації, слухачів докторантських студій, викладачів ЗВО.

УДК 36

ISBN 978-617-8260-70-5

© Авторський колектив, 2023

© "Волинські обереги", 2023

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА.....	5
Розділ I. ТЕОРЕТИКО-ПРАКТИЧНІ ОСНОВИ ЗМІСТУ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ У ПЕРІОД КРИЗОВОГО СТАНУ	7
1.1. Соціальна робота із внутрішньо переміщеними особами в Україні в умовах війни	7
1.2. Завдання соціальних працівників у період пандемії COVID-19.....	31
1.3. Соціально-педагогічна робота із сім'ями трудових мігрантів	41
Розділ II. СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ В КОНТЕКСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ФАХІВЦІВ В УМОВАХ ІНКЛЮЗІЇ	66
2.1. Підготовка здобувачів вищої освіти спеціальності 231 «Соціальна робота» до надання соціальної послуги супроводу в інклюзивному середовищі	66
2.2. Цифрова інклюзія та доступність в Україні та світі. Аналіз тенденцій та перешкод	88
2.3. Інклюзивне навчання як аспект соціально-педагогічного простору сучасної України.....	126
2.4. Сучасні підходи щодо використання арт-терапії у соціальній інклюзії	146
2.5. Рухотерапія осіб похилого віку.....	164
2.6. Рухотерапія дітей із інтелектуальними розладами	181

Розділ III. ІННОВАЦІЙНО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПРОЦЕСУ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА.....	195
3.1. Інтерактивні театральні методики в роботі соціального працівника / соціального педагога	195
3.2. Сучасні здоров'язберезувальні технології у професійній підготовці майбутніх соціальних працівників.....	247
3.3. Самоосвіта – як важливий компонент професійного самовдосконалення майбутнього фахівця	273
ПРО АВТОРСЬКИЙ КОЛЕКТИВ	297
ПРО КАФЕДРУ.....	305

РОЗДІЛ I

ТЕОРЕТИКО-ПРАКТИЧНІ ОСНОВИ ЗМІСТУ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ У ПЕРІОД КРИЗОВОГО СТАНУ

1.1. Соціальна робота із внутрішньо переміщеними особами в Україні в умовах війни

Ta część monografii poświęcona jest refleksji dotyczącej specyfiki pracy socjalnej na Ukrainie z „osobami wewnątrznie przesiedlonymi” w warunkach wojennych. Analizowane są ujęcia definicji pojęcia „osoba wewnątrznie przesiedlona”, podstawy zapewnienia praw i wolności „osób wewnątrznie przesiedlonych” na Ukrainie oraz ich wsparcie społeczne w świetle międzynarodowych i krajowych dokumentach prawnych.

W monografii przedstawiono kierunki pracy socjalnej z „osobami wewnątrznie przesiedlonymi”: społeczne, społeczno-informacyjne, społeczno-psychologiczne, społeczno-pedagogiczne, społeczno-prawne, medyczno-społeczne, społeczno-ekonomiczne itp. Zdefiniowano etapy zarządzania w metodzie indywidualnego przypadku jako wiodącego w pracy socjalnej z tą kategorią populacji. Szczególną uwagę zwrócono na analizę w fazie oceny i określenia potrzeb. Zidentyfikowano specyficzne potrzeby „osób wewnątrznie przesiedlonych” w związku z relokacją do społeczności przyjmujących: prawne, medyczne, mieszkaniowe, edukacyjne, psychologiczne, materialno-ekonomiczne, społeczne, informacyjne itp.

Uzasadniona jest potrzeba organizacji interakcji międzysektorowych na rzecz wsparcia społecznego i pomocy ludności w warunkach wojennych. Analizie poddana została specyfika wsparcia społecznego ludności w warunkach wojennych w partnerskich działaniach służb społecznych Ukrainy, wolontariuszy międzynarodowych i krajowych oraz organizacji publicznych i biznesu.

Słowa kluczowe: *praca socjalna, „osoby wewnątrznie przesiedlone”, usługi społeczne, zarządzanie w metodzie indywidualnego przypadku, ocena potrzeb, interakcja międzysektorowa.*

This text is dedicated to examining the specifics of social work in Ukraine with internally displaced persons during times of war. The approaches to defining the concept of «internally displaced person», the foundations of ensuring the rights and freedoms of internally displaced persons in Ukraine, as well as their social support in international and domestic legal documents, have been analyzed.

The directions of social work with internally displaced persons (IDPs) have been outlined, including social, social-informational, social-psychological, social-pedagogical, social-legal, medical-social, social-economic, and others. The stages of the case management technology as a leading approach in social work with this population have been defined, with particular attention to the assessment stage of their needs. Specific needs of IDPs, resulting from their displacement to receiving communities, have been identified.

These needs encompass legal, medical, housing, educational, psychological, material-economic, social, informational, and others.

The necessity of organizing intersectoral cooperation for social support and assistance to the population in times of war has been substantiated. The article also analyzes the specifics of social support for the population during wartime in the collaborative efforts of Ukraine social services, international and domestic volunteer organizations, civil society organizations, and businesses.

Keywords: *social work, internally displaced persons, social services, case management, needs assessment, intersectoral cooperation.*

Повномасштабне збройне вторгнення Росії в Україну, запровадження воєнного стану, масовані ракетні удари по значимій для населення інфраструктурі стало величезним викликом для системи соціальної роботи в Україні. Війна принесла смерть і руйнування в кожному сім'ю, залишила без даху над головою, їжі, тепла мільйони українців. З початку повномасштабного російського вторгнення в Україну офіційно зареєстрували майже 5 млн внутрішньо переміщених осіб. Такі дані наводить Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України за підсумками 2022 року. На сьогодні в Україні офіційно зареєстровано 4867106 внутрішньо переміщених, а за міжнародними оцінками кількість внутрішніх переселенців перевищує 7 мільйонів громадян. Ще понад 4 мільйони осіб зареєструвалися для отримання тимчасового захисту в Європі. За даними ООН, кількість українських біженців у Європі наближається до 8 млн. Завдання сфери соціального захисту й підтримки – допомогти людям, які опинилися в складних життєвих обставинах і не можуть самостійно вирішити свої проблеми.

Аналіз поглядів учених на роль соціального працівника та специфіку його професійної діяльності з вимушеними переселенцями дозволяє вирізнити провідні напрями цієї роботи. Теоретичну значущість роботи з переміщеними особами у воєнний та кризовий період розкрили у своїх працях такі вчені, як І. Куратченко, Є. Балакірева, О. Заставецька, І. Зверева, О. Ольхович, О. Особова, В. Панок, Ю. Середа, Т. Семігіна, М. Трубавіна, Т. Шевченко та ін. [13; 16; 17; 19].

Значна кількість наукових розвідок розкриває окремі аспекти проблеми внутрішньої міграції в кризові періоди. Так, соціальні аспекти цієї проблеми розкриваються в працях І. Григоренко, Н. Гусак,

О. Денисюк, Д. Кобзіна, Г. Левкіної, О. Луньової, Ж. Петрочко, Н. Савельєвої, Т. Семігіної, А. Черноусова та ін. [2; 3; 9; 14; 16]. Дослідженню психологічних факторів внутрішньої міграції присвячені роботи О. Блінової, Д. Ісаєва, В. Панка та ін. Особливості нормативно-правового забезпечення соціального захисту внутрішньо переміщених осіб вивчали А. Бущенко, О. Мартиненко, Є. Мінакова, Л. Наливайко, Г. Гудвін-Гілл та ін. [11; 21].

Незважаючи на певні розбіжності, можемо констатувати, що в наукових розвідках прослідковується спільне бачення проблеми й шляхів соціальної підтримки й допомоги внутрішньо переміщеним, що в умовах нинішньої повномасштабної війни, розв'язаної Росією, набуло особливої актуальності.

Екологічні та техногенні катастрофи, збройні конфлікти та війни є причиною появи такої категорії населення країни, як внутрішньо переміщені особи. За дорученням Генеральної Асамблеї ООН та Комісії з прав людини ще у 1998 р. було розроблено «Керівні принципи з питань про переміщення осіб всередині країни», які підтвердили і доповнили існуючі норми міжнародного права в галузі прав людини та міжнародного гуманітарного права, що стосуються внутрішньо переміщених. Згідно з цим документом «внутрішньо переміщеними є особи або групи осіб, яких змусили рятуватися втечею або яких змусили залишити свої домівки чи місця звичайного проживання в результаті або з метою уникнути наслідків воєнного конфлікту, масового насильства, порушень прав людини, стихійного чи викликаного людською діяльністю лиха, зокрема, й які не перетинали міжнародно визнаних державних кордонів» [20].

«Велика українська енциклопедія» поняття «внутрішньо переміщені особи» визначає як «люди, які масово покидають своє постійне місце проживання внаслідок збройного конфлікту, стихійного лиха тощо, але не покидають кордони країни» [1].

В Україні внутрішньо переміщені особи як масове явище виникло після 26.04.1986 р. у зв'язку з аварією на Чорнобильській атомній електростанції. Тоді ж вперше на законодавчому рівні статус внутрішньо переміщених осіб урегульовано з прийняттям Закону України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» від 28.12.1991 р. та Постанови Кабінету Міністрів України «Про Порядок відселення та самостійного

переселення громадян з територій, що зазнали радіоактивного забруднення внаслідок аварії на Чорнобильській АЕС» від 16.12.1992 р.

Унаслідок збройного конфлікту на територіях Донецької та Луганської областей, а також окупації Криму термін «внутрішньо переміщена особа» офіційно закріплено у Законі України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» від 20.10.2014 р. В ст.1 Закону зазначено, що «внутрішньо переміщені особи – це особи, які є громадянами України, іноземцями або особами без громадянства, перебувають на території України на законних підставах і мають право на постійне проживання в Україні, яких змусили залишити або покинути своє місце проживання в результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру» [5]. Цей закон став базою для формування відповідної нормативної основи гарантування дотримання прав, свобод і законних інтересів внутрішньо переміщених осіб в Україні.

У міжнародному праві на внутрішньо переміщених осіб поширюються права, закріплені в загальних міжнародних актах: Загальній декларації прав людини (1948 р.), Конвенції про захист цивільного населення під час війни (1949 р.) та в протоколах до неї (1977 р.), Міжнародному пакті про громадянські і політичні права (1966 р.), Міжнародному пакті про економічні, соціальні і культурні права (1966 р.), Конвенції проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або принижуючих гідність видів поводження та покарання (1984 р.), Конвенції про права дитини (1989 р.), Римському статуті міжнародного кримінального суду (1998 р.), Конвенції про права осіб з інвалідністю та ін. У межах діяльності Ради Європи прийняті Конвенція про захист прав і основоположних свобод, Рекомендація 6 (2006 р.) Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо внутрішньо переміщених осіб, Рекомендації Парламентської Асамблеї Ради Європи (2009 р.) щодо захисту прав внутрішньо переміщених осіб (2010 р.) тощо [9].

Міжнародні документи у сфері прав і свобод стали основою для формування відповідної нормативної основи забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб в Україні та їх соціальної підтримки. В нашій державі напрацьовані базові нормативно-правові

акти, предметом правового регулювання яких є забезпечення права внутрішньо переміщених осіб на соціальну допомогу і підтримку. Серед них – Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» від 20.10.2014 р., Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про житловий фонд соціального призначення» щодо умов забезпечення соціальним житлом внутрішньо переміщених осіб від 18.09.2018 р. Кабінет Міністрів України з метою полегшення доступу внутрішньо переміщених осіб до отримання пенсій, соціальних виплат, медичного обслуговування, роботи та освіти ухвалив низку підзаконних актів (постанов, інструкцій тощо): постанова Кабінету Міністрів України: «Про облік внутрішньо переміщених осіб» від 01.10.2014 р., розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження плану заходів з реалізації Стратегії інтеграції внутрішньо переміщених осіб та впровадження довгострокових рішень щодо внутрішнього переміщення на період до 2020 року» від 21.11.2018 р. та ін. [5].

Міжнародні та національні нормативно-правові акти у сфері забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб класифікують за критеріями:

- за предметом регулювання (встановлюють засади регулювання статусу внутрішньо переміщених осіб (наприклад, Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб») та упорядковують відносини у цій сфері опосередковано (наприклад, Закон України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання»);
- за колом осіб (загальні – поширюють свою дію на все населення країни; спеціальні – на окреме коло осіб, зокрема осіб зі спеціальним статусом);
- за юридичною силою, а також територією, на яку поширюється дія вищезазначених актів (Конституція України, закони, що діють в різних галузях законодавства; постанови Верховної Ради України тощо у сфері забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб; програми та плани місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування); міжнародні акти (загальні та спеціальні міжнародні документи, прийняті Радою Європи, ООН, Європейським Союзом, ОБСЄ) [11].

Г. Гудвін-Гілл наголошує на необхідності соціально-правового захисту внутрішньо переміщених, скільки вони перебувають у скрутному становищі через втрату своїх соціальних зв'язків, майна, були змушені покинути місця постійного проживання, не перетинаючи кордону своєї держави. Він визначає умови, які вказують на необхідність посилення захисту цих осіб:

- внутрішньо переміщені часто перебувають довго в дорозі, переховуються, хворіють, перебувають в стресових умовах, і це їх робить особливо уразливими;

- соціальна організація переміщених осіб може бути зруйнована або пошкоджена внаслідок фізичного переміщення; сімейні групи можуть бути розділені;

- внутрішньо переміщені, особливо діти, люди похилого віку або вагітні жінки, можуть відчувати глибокий психосоціальний стрес, пов'язаний з переміщенням;

- відсутність джерел доходу і засобів існування спричинює фізичну і психосоціальну вразливість внутрішньо переміщених;

- внутрішнє переміщення може спричинити мовні бар'єри у спілкуванні з іншими;

- внутрішньо переміщені можуть не мати документів, які засвідчують особу і необхідні їм для отримання допомоги або юридичного визнання [21].

Одне з головних завдань Міністерства соціальної політики України та сфери соціального захисту в непростих умовах воєнного часу – забезпечення наших громадян своєчасною, доступною, якісною підтримкою, розбудова системи надання соціальних послуг на основі прийнятих нормативно-правових документів: постанови Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо виплат пенсії та грошової допомоги внутрішньо переміщеним особам та визнання такими, що втратили чинності, деяких постанов Кабінету Міністрів України» від 25.03.2022 р.; «Про затвердження компенсації витрат за тимчасове розміщення внутрішньо переміщених осіб, які перемістилися у період воєнного стану і не отримують щомісячної адресної допомоги внутрішньо переміщеним особам для покриття витрат на проживання, в тому числі на оплату житлово-комунальних послуг» від 19.02.2022 р. та ін.

Слід відмітити значний обсяг роботи, яку здійснює Міністерство соціальної політики України, соціальні служби з внутрішньо переміщеними. Зокрема, з лютого по грудень 2022 р. майже 4,9 млн внутрішньо переміщених осіб взято на облік у соціальних службах, понад 1,8 млн громадян отримали допомогу на проживання внутрішньо переміщеним особам. Також було здійснено важливий крок в напрямі цифровізації соціальної сфери, зокрема запроваджено послуги для внутрішньо переміщених осіб у застосунку «Дія»: реєстрація внутрішньо переміщених онлайн; зміна адреси реєстрації внутрішньо переміщених; зняття з обліку внутрішньо переміщених [18].

Однак, на думку соціальних працівників у приймаючих громадах, прийняття нормативних документів щодо захисту прав внутрішньо переміщених в Україні не спроможне задовольнити всіх вкрай необхідних їх потреб. Невідповідність задекларованої політики у сфері міграції реальному стану речей є однією з причин недостатньо швидкого реагування на виклики, пов'язані зі складними соціальними проблемами внутрішньо переміщених осіб.

На основі попереднього досвіду соціальної підтримки і допомоги внутрішньо переміщеним особам і сім'ям виокремлюються такі напрямки соціальної роботи з цією категорією населення:

1. Соціальний напрямок (робота здійснюється в контакт з різними відомствами, в тому числі з Пенсійним фондом) містить у собі:
 - проведення соціальних консультацій;
 - проведення заходів щодо соціальної реабілітації в стаціонарних і нестаціонарних умовах;
 - соціальна діагностика;
 - допомога мігрантам в одержанні пенсій і допомог;
 - сприяння організації груп самопомоги і взаємодопомоги;
 - виявлення осіб з девіантною поведінкою з числа мігрантів і асоціальних родин;
 - профілактика бездомності (включаючи сприяння в одержанні гуртожитку, тимчасового житла чи придбанні власного житла);
 - профілактика дитячої безпритульності (включаючи влаштування дітей у дитячі будинки і будинки-інтернати);
 - сприяння поверненню майна мігрантів і одержанню ними компенсацій;

– взаємодія з різними державними установами і громадськими організаціями з питань допомоги мігрантам.

2. Соціально-інформаційний напрямок (робота здійснюється в контакті з Держкомстатом та засобами масової інформації):

- інформування мігрантів про діяльність соціальних служб;
- збір інформації про вимушених мігрантів (у тому числі і від самих мігрантів) і її систематизація з метою організації оптимальної соціальної роботи з даною категорією населення.

3. Соціально-психологічний напрямок (робота здійснюється в контакті з органами освіти й охорони здоров'я):

- психологічне консультування;
- психологічна корекція і допомога в соціальній адаптації;
- психологічна допомога в гострих кризових ситуаціях і умовах після травматичного стресу;
- психопрофілактика стресу;
- проведення психологічних тренінгів;
- навчання аутотренінгам і психологічній саморегуляції;
- психологічна діагностика розвитку дітей і підлітків з родин переселенців.

4. Соціально-педагогічний напрямок (робота здійснюється в контакті з органами освіти, охорони здоров'я і правопорядку):

- проведення консультацій з питань родини і виховання дітей;
- соціально-педагогічна робота з дітьми і підлітками;
- спеціалізована (корекційна) соціально-педагогічна допомога дітям та підліткам, що потребують її;
- соціально-педагогічна допомога дітям і підліткам, що мають проблеми в навчанні;
- контроль за одержанням освіти дітьми і підлітками з родин вимушених мігрантів;
- професійне консультування і сприяння одержанню професійної освіти підлітками і молоддю.

5. Соціально-правовий напрямок (робота здійснюється в контакті із судовими і правоохоронними органами):

- захист прав внутрішніх мігрантів;
- надання мігрантам інформації про їхні права й обов'язки;
- соціально-правове консультування.

6. Медико-соціальний напрямок (робота здійснюється в контакті зі службами охорони здоров'я):

- медико-соціальне консультування;
- надання долікарняної медичної допомоги;
- сприяння в проведенні диспансеризації;
- виявлення хронічно хворих і непрацевдатних та організація для них спеціалізованих медико-соціальних консультацій;
- соціально-психіатрична діагностика і допомога;
- надання сприяння в придбанні ліків та інших медичних засобів;
- за необхідності виділення фінансової допомоги на лікування;
- направлення у спеціалізовані медичні установи.

7. Фінансовий напрямок – надання стартової допомоги (позичок): надання фінансової допомоги на основі принципу індивідуального підходу до кожної конкретної ситуації.

8. Соціально-економічний напрямок:

- консультування з соціально-економічних питань;
- надання допомоги в досягненні економічної самостійності;
- сприяння підвищенню рівня доходів мігранта.

9. Матеріальний напрямок (робота здійснюється в контактi з громадськими організаціями):

- надання допомоги продуктами харчування;
- надання речової допомоги;
- надання іншої натуральної допомоги (ліки, будматеріали тощо).

10. Соціально-трудоий напрямок (робота здійснюється в контактi із службами зайнятості населення):

- сприяння в одержанні основної і додаткової роботи;
- сприяння у відкритті власної справи;
- консультування з питань праці, зайнятості і профорієнтації;
- допомога в професійній підготовці і перепідготовці [13].

Основним методом соціальної роботи з внутрішньо переміщеними М. Трубавіна, І. Куратченко визначають технологію ведення випадку як спосіб здійснення соціальної роботи, метою якого є формування у дезадаптованої людини навичок самостійного вирішення проблем задля успішної адаптації у соціумі. Метою ведення випадку

внутрішньо переміщених осіб є соціальна адаптація до нових умов життя, що сприяє реінтеграції їх в соціум. Технологія ведення випадку містить: виявлення складних життєвих обставин у осіб чи сімей з числа внутрішньо переміщених, прийняття рішення про подальшу роботу і визначення складності випадку, формування позитивної мотивації у внутрішньо переміщених до прийняття соціальних послуг, планування роботи, реалізацію плану, повторну оцінку складних життєвих обставин і прийняття рішення про припинення ведення випадку. Пакет соціальних послуг для внутрішньо переміщених визначається на основі наявних проблем клієнтів [19].

Важливим складовим компонентом технології ведення випадку є оцінка потреб внутрішньо переміщених осіб. Під проблемами прийнято розуміти перешкоди, труднощі, бар'єри на шляху задоволення людиною спектру її потреб. Внутрішньо переміщені мають специфічні потреби, зумовлені переміщенням на нову територію. Потреби внутрішньо переміщених:

- юридичні: реєстрація місця проживання внутрішньо переміщених; відновлення документів; юридичні консультації щодо захисту прав внутрішньо переміщених; представництво інтересів внутрішньо переміщених щодо права на вільний доступ до роботи, навчання тощо; індивідуальне представництво інтересів; забезпечення доступу до соціальних пільг та гарантій (пенсії, соціальні виплати, виплати з інвалідності та безробіття тощо);
- у захисті та безпеці: збереження конфіденційності статусу внутрішньо переміщених для безпеки родичів і близьких та збереження особистого майна, які залишаються у зоні конфлікту; захист від переслідування самих внутрішньо переміщених та членів їхніх сімей; безпечне пересування територією, де ведуться бойові дії; безпечне від обстрілів місцезнаходження; захист від насильства; захист від проявів дискримінації;
- медичні: діагностика (особливо в місцях компактного проживання); лікування (зокрема, доступ до лікування осіб з хронічними та невиліковними захворюваннями, забезпечення інсуліном, проведення діалізу, АРТ); забезпечення медичними препаратами; оздоровлення (дітей, людей похилого віку, людей з інвалідністю);

- житлові: місце тимчасового проживання (придатне для проживання в холодну пору року та для великих сімей); розміщення на територіях, наближених до зони конфлікту, оскільки багато внутрішньо переміщених прагнуть повернутися якомога швидше до своїх домівок;
- освітні: переведення для продовження навчання у ВНЗ; влаштування дітей у школи, дитячі садки;
- психологічні: розвиток навичок вирішення сімейних конфліктів та перерозподілу сімейних обов'язків; консультації психолога (робота з травмою, горем, залежностями); робота психолога з дітьми щодо зниження рівня страху, агресії, зміни неадаптивної поведінки;
- матеріальні та економічні: отримання соціальних виплат та пенсій; відшкодування вартості квитків; базовий набір особистих речей (одяг, предмети гігієни, постільна білизна тощо); пошук роботи, працевлаштування та перекваліфікація; відстрочення кредитних платежів;
- соціальні та інформаційні: формування навичок подолання стигми та дискримінації; консультації щодо процедури реєстрації та переваг отримання статусу ВПО; отримання оперативної інформації про бойові дії та їх наслідки, місця обстрілів, імена постраждалих; забезпечення телефонного та Інтернет зв'язку з родичами та близькими, які перебувають у зоні конфлікту [3].

При загальному вивченні їх потреб насамперед досліджують такі показники: доступ до належного житла, рівень їхніх доходів та наявність трудової діяльності; доступ до правової допомоги та необхідність відновлення документів; потреби в освіті та навчанні; доступ до належного медичного обслуговування; потреби у психологічній та реабілітаційній допомозі; необхідність соціального захисту та отримання соціальних послуг. Також рекомендується дослідити рівень інтеграції внутрішньо переміщених у громаду, а саме: довгострокові плани мешкати саме тут, доступ до всіх сервісів на рівні місцевого населення, почуття безпеки та приналежності до громади, рівень довіри до місцевих органів влади та інші [9].

Проведення оцінювання потреб можна умовно поділити на декілька етапів: підготовку, вибір методології, збір необхідних даних, їх аналіз та формування звіту. Кожен із цих етапів є надзви-

чайно важливим та потребує значної уваги від оцінювачів. На етапі підготовки до оцінювання потреб внутрішньо переміщених важливо, насамперед, визначитися з ключовою метою та завданнями оцінювання, тобто, для чого саме проводиться оцінювання, яких саме даних не вистачає в громаді про внутрішньо переміщених. Це можуть бути потреби переселенців загалом або потреби лише певної категорії внутрішньо переміщених (люди похилого віку, особи з інвалідністю, новоприбулі та інші), або потреби в певній сфері життєдіяльності (трудова діяльність, навчання, медичні послуги тощо).

Перед проведенням оцінювання потреб варто зібрати всю наявну інформацію щодо внутрішньо переміщених, які проживають у громаді, а саме:

- кількість внутрішньо переміщених (чоловіки, жінки, діти, люди похилого віку, люди працездатного віку, учасники АТО / воєнних дій та інші);
- кількість внутрішньо переміщених, які отримують певну допомогу (щомісячну адресну грошову допомогу переселенцям, виплати з безробіття, допомогу малозабезпеченим сім'ям тощо);
- кількість внутрішньо переміщених, які очікують на певний вид допомоги (перебувають на квартирному обліку, подали документи на участь у державних житлових програмах, очікують на технічні засоби реабілітації, потребують влаштування дітей у дитячі садки та інше).

Така інформація допоможе визначити необхідні показники оцінювання потреб внутрішньо переміщених.

Варто зазначити, що оцінку потреб слід проводити в найкоротші терміни, оскільки зібрана інформація може значно різнитися на початку та наприкінці вивчення потреб (їх соціальна ситуація змінюється дуже динамічно, з'являються нові нормативно-правові документи тощо). Зібравши необхідну інформацію, оцінювачі мають переходити до останнього етапу оцінки потреб – аналізу отриманих даних, написання звіту та підготовки необхідних рекомендацій.

Звіт за результатами оцінювання потреб є основою для:

- планування заходів щодо задоволення виявлених потреб, використовуючи наявні можливості та механізми короткострокового планування, розробки довгострокових програм, стратегій тощо;

- визначення пріоритетів щодо розвитку сервісів, місцевої інфраструктури тощо з метою задоволення потреб внутрішньо переміщених;
- оцінки ефективності розподілу та використання коштів на соціальну підтримку внутрішньо переміщених;
- прогнозування змін та тенденцій щодо виникнення або загострення соціальних проблем у приймаючій громаді на підставі аналізу виявлених потреб;
- обґрунтування отримання позабюджетної допомоги від держави, міжнародних фондів, приватних донорів тощо [9].

Надання соціальних послуг регулюється Законом України «Про соціальні послуги», яким встановлено, що надання соціальних послуг здійснюється шляхом ведення випадку, що містить низку етапів (аналіз заяви, оцінювання потреб, визначення середньомісячного сукупного доходу заявника, прийняття рішення, розроблення індивідуального плану, укладення договору, виконання договору, здійснення моніторингу) і по часу займає до 10 робочих днів. В умовах воєнного стану такий термін – від оцінки потреб до початку надання послуг – є неприйнятним. Зважаючи на це, вже 26 квітня 2022 р. був прийнятий Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо надання соціальних послуг у разі введення надзвичайного або воєнного стану в Україні або окремих її місцевостях», який визначає зміни до законів України «Про соціальні послуги» та «Про правовий режим воєнного стану», зокрема:

- визначається, що ведення випадку не застосовується для прийняття рішення про надання соціальних послуг у разі введення на території України надзвичайного або воєнного стану, а соціальні послуги надаються екстрено (кризово). Це дозволить приймати рішення про надання соціальних послуг протягом доби на підставі заяви або повідомлення про потребу у послугах та складати акт про надання цих послуг;
- надається право приймати рішення про надання соціальних послуг екстрено (кризово) безпосередньо надавачам соціальних послуг, що забезпечить негайне надання допомоги людям;
- встановлюється, що особам, яким завдано шкоди пожежею, стихійним лихом, катастрофою, бойовими діями, терористич-

ним актом, збройним конфліктом, тимчасовою окупацією, всі соціальні послуги надаються безоплатно;

- встановлюється, що соціальні послуги, надані під час дії воєнного стану в Україні або окремих її місцевостях надавачами соціальних послуг державної / комунальної форми власності (надання притулку, догляд, підтримане проживання, натуральна допомога, транспортні послуги тощо), особам із числа внутрішньо переміщених осіб за новим місцем їх проживання / перебування, які опинилися у складних життєвих обставинах через шкоду, завдану бойовими діями, терористичним актом, збройним конфліктом, тимчасовою окупацією, фінансуються у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України;
- розширюються повноваження військових адміністрацій в частині управління надавачами соціальних послуг, організації надання ними соціальних послуг [6].

Реалізація прийнятого закону уможлиблює забезпечення оперативного надання соціальних послуг особам, сім'ям, які постраждали в умовах введення на території України надзвичайного або воєнного стану з метою збереження їх життя та здоров'я.

Окрім проблем, що виникли перед внутрішніми переселенцями, а саме: нестачі коштів, соціальних виплат, житла, робочих місць, труднощів улаштування дітей в дошкільні та загальноосвітні заклади, отриманні гідного медичного захисту, спостерігаються проблеми, що стосуються інтеграції внутрішньо переміщених до приймаючих спільнот. Підтвердженням цього є міжнародний досвід, який засвідчує, що проблеми внутрішньо переміщених не є скороминущі, а тому потребують розробки й впровадження заходів із локальної інтеграції переселенців у нових місцях проживання. Згідно Керівних принципів по внутрішнім переміщенням Верховного Комісара ООН у справах біженців визначено три форми довгострокової інтеграції внутрішньо переміщених, а саме: заходи з локальної інтеграції переселенців у нових місцях проживання (інтеграція внутрішньо переміщених осіб у приймаючих громадах), інтеграція в спеціальних окремих місцях проживання – спеціальних закладах і містечках та повернення і реінтеграція. Значну роль в цьому відіграє як можливість міжособистісного спілкування, так і взаємодії із жителями приймаючих громад.

Для вирішення означених проблем на рівні держави, регіонів та місцевих громад розробляються програми та заходи, що допоможуть переселенцям залучатися до місцевої спільноти. Важливими ресурсами клієнта є його мотивація до позитивних змін, зацікавленість у вирішенні проблеми, особистісні характеристики, знання, навички, досвід [8].

У міжнародній соціальній роботі для подолання цієї проблеми з внутрішньо переміщеними застосовується резилієнсний підхід. Резилієнс (синоніми: стресостійкість, здатність виживати в умовах кризи та невизначеному світі) – підхід, який розглядає індивідів та громади, що переживають надзвичайні ситуації, як активних осіб і ґрунтується на провідному принципі соціальної роботи – принципі наснаження (синоніми: емпарумент, активізація) як процесу підвищення здатності індивідів робити в своєму житті такий вибір, який веде до бажаних результатів, підтримку окремих осіб, сімей і громади у віднайденні та використанні їхніх сильних сторін [16].

В Керівництві МПК з психічного здоров'я та психосоціальної підтримки в умовах надзвичайної ситуації, якою є війна в Україні, акцентується особлива увага на необхідності залучення до процесу соціальної підтримки й допомоги і ресурсів внутрішньо переміщених осіб. Зокрема, зазначається, що, працюючи в сфері психосоціального благополуччя, часто припускаються помилки ігнорування наявних ресурсів і зосередження уваги винятково на нестачах постраждалої групи: слабкостях, стражданні і патологіях. Постраждали особи мають такі ресурси, як уміння вирішувати проблеми, спілкуватися, домовлятися і заробляти собі на життя. Приклади соціальних ресурсів із потенціалом підтримки передбачають: наявність сім'ї, місцевого самоврядування, лідерів громад, працівників охорони здоров'я, вчителів, жіночих груп, молодіжних клубів і громадських груп та багато іншого. Постраждали громади можуть мати економічні ресурси, наприклад, заощадження, землі, сільськогосподарські угіддя та тварин, освітні ресурси, такі як школи і вчителі, і ресурси охорони здоров'я, а саме: пункти охорони здоров'я та фахівців. Тому ігнорування цього й фокусування лише на нестачі чогось є поширеною помилкою в практиці соціальної роботи [7].

У роботі з внутрішньо переміщеними соціальним працівникам слід враховувати такі основні рівні резилієнс: індивідуальна, сім'ї та громади. Визначальними атрибутами індивідуальної резилієнс є самооцінка, опора на власні сили, соціальна чуйність. Самооцінка як атрибут резилієнс – це почуття власної гідності, віра в себе, що дає людині змогу успішно справлятися з серйозними проблемами і негараздами. Опора на власні сили, самозабезпеченість як атрибут резилієнс полягає в тому, що резильєнтні індивіди мають відчуття контролю, вони виявляють незалежність, автономію та самостійність, впевнені, що здатні контролювати свою власну долю перед важкими випробуваннями.

Соціальна чуйність є атрибутом резилієнс, що дає змогу людині або групі взаємодіяти з оточенням, виявляти турботу про інших, допомагати під час негараздів. Резилієнс передбачає соціальну підтримку різних систем – сім'ї, друзів, релігійних організацій та школи. Також важливо розуміти, що індивідуальна резилієнс не може стосуватися водночас усіх сфер життя і вияв резилієнс в одній з них не обов'язково означає наявність її в усіх інших.

Резилієнс сім'ї (родини) визначають як її здатність як системи вистояти і відновитися після стресових життєвих подій. При цьому орієнтація на систему родини ширша за стосунки в сім'ї між батьками і дітьми, і це іноді може впливати на резилієнс з огляду на зв'язки в ширшій мережі, до якої входить як сама сім'я (батьки і діти), так і родина (з усіма іншими родичами). Характерними рисами родин із високим рівнем резилієнс є такі: добре налагоджена комунікація між її членами, повага, турбота і любов між усіма членами родини – дорослими й дітьми, наявні достатні ресурси для задоволення базових матеріальних і фізичних потреб членів родини.

Резилієнс громади – це процес, який поєднує низку мережевих (групи людей, організацій, спільнот) адаптивних здібностей у позитивну траєкторію функціонування й адаптації в повноцінне населення після потрясіння/конфлікту. Характерні риси резильєнтних громад: комунікація між її членами, лідерами громади є її члени, члени громади беруть відповідальність за покращення її життя та реалізують відповідні заходи, вони вважають, що мають потрібні ресурси, громада має базові структури і послуги: школи, заклади

охорони здоров'я, громадські об'єднання, релігійні організації [15]. Отже, резилієнс-підхід в соціальній роботі в умовах надзвичайних ситуацій уможливорює залучення до процесу вирішення соціальних проблем і ресурси окремої особи, сім'ї, громади та є особливо актуальним в нинішніх складних умовах війни в Україні.

З початком війни в надавачів соціальних послуг значно дода-лося роботи: в приймаючих громадах збільшилася кількість внутріш-ньо переміщених осіб похилого віку, осіб з інвалідністю, сімей з дітьми, певна кількість соціальних працівників виїхали за кордон і стає викликом зростання обсягу роботи у соціальних працівників, необхідність забезпечити новоприбулих соціальними послугами. Тому до надання соціальної допомоги активно долучаються численні волонтерські та благодійні організації, представники бізнесу й між-народних фондів. В непростих умовах воєнного стану вибудовується якісно нова система надання соціальних послуг, де значна роль відво-диться взаємодії державних соціальних служб, громадських органі-зацій та бізнесу, які вже «перебрали на себе» значну частину роботи щодо соціальної підтримки й допомоги внутрішньо переміщеним особам та тим, хто перебуває в зоні бойових дій. Зазвичай всі вони мають певну «спеціалізацію» в її наданні: гуманітарна допомога, фі-нансова, психологічна, облаштування прихистків тощо. Постає на-гальна необхідність узгодження такої діяльності громадських органі-зацій, бізнесу з роботою державних соціальних служб, тобто налагод-ження міжсекторної взаємодії – формування системи тристороннього партнерства в сфері надання соціальних послуг [15].

В дослідженнях А. Жуковської, С. Копилової, В. Слюсаренко поняття «міжсекторна взаємодія» (міжсекторне партнерство) визна-чається як налагодження конструктивної взаємодії між трьома сила-ми – першим, другим та третім сектором – державними структу-рами, комерційними підприємствами та громадськими (неприбутко-вими, недержавними) організаціями будь-якого суспільства при ви-рішенні соціально значимих проблем (бідність, безпритульність, сирітство, насильство тощо) [4].

Реалізація співпраці між основними соціальними партнерами (на регіональному рівні) базується на таких постулатах:

- визначення основних партнерів, які відповідають за роботу з внутрішньо переміщеними особами;
- підвищення рівня обізнаності соціальних працівників, волонтерів про конкретні потреби, права людини і питання захисту внутрішньо переміщених осіб, визначення особливостей умов для реалізації відповідних заходів втручання;
- заохочення міжвідомчого підходу і врахування організаційних, культурних, мовних відмінностей, в тому числі повноважень і параметрів їх діяльності та пріоритетів;
- створення спільної платформи для діалогу та обміну інформацією, забезпечення прозорого прийняття рішень, залучення до участі у колективній роботі за результатами зустрічей;
- створення національних і регіональних координаційних структур за участю всіх відповідних партнерів / зацікавлених сторін, а також організацій громадянського суспільства та наукових кіл;
- розподіл обов'язків згідно мандатів і компетенції кожного соціального партнера, враховуючи наявні можливості і ресурси. Належне керівництво і підзвітність допомагають забезпечити узгодженість, системність і передбачуваність стратегії співпраці;
- координування національних, регіональних та транснаціональних ініціатив, створення комунікаційних каналів як на робочому, так і на політичному рівні;
- забезпечення узгодженості заходів реагування, а також гнучкості з метою адаптації до різних нестандартних ситуацій;
- моніторинг ефективності соціальної допомоги і висвітлення результатів співпраці [22].

За час повномасштабної війни в Україні склалися партнерські стосунки закладів соціальної роботи із міжнародними та громадськими організаціями, прикладом яких є робота мультидисциплінарних мобільних команд допомоги тим, хто постраждав від війни, створених МБФ «Українська фундація громадського здоров'я» та Дитячим фондом ООН (ЮНІСЕФ) в Україні за підтримки Міністерства соціальної політики України в межах проєкту «Інтегрована підтримка через міждисциплінарні мобільні команди». Таких команд в Україні є вже більше 50. Команда має власне авто (кошти дають бізнес-структури), залучає до роботи волонтерів і може виїжджати в найвіддаленіші

куточки області, де немає інших можливостей отримати необхідні послуги. Також команди працюють у центрах підтримки переселенців та консультують сім'ї дистанційно.

Послуги, які надають члени мобільної бригади: перша психологічна допомога та психологічна підтримка, юридичне консультування, соціальна підтримка та соціальне обслуговування, медична допомога, надання гуманітарних наборів та інформаційних матеріалів. Команда проводить оцінку ситуації та визначає потреби клієнта, планує способи пошуку ресурсів для їх надання, розподіляє обов'язки між членами команди і кожен виконує свої завдання.

На засадах міжсекторної взаємодії працює волонтерська інформаційна платформа «ВзаємоДія», де сконцентровано найважливішу інформацію, розміщено посилання на сторінки організацій, волонтерських об'єднань, освітніх платформ (місцезнаходження найближчих аптек, дані щодо черг на кордонах, список контактів волонтерів для передачі гуманітарної допомоги тощо). Інформація розділів платформи «ВзаємоДія» («Інформаційний простір», «Як я можу допомогти зараз?», «Психологічна підтримка», «Переміщення та житло», «Отримати допомогу», «Як жити далі?» та ін.) системно оновлюється.

Прикладом ефективної організації міжсекторної взаємодії є також діяльність електронних сайтів таких організацій, як Всеукраїнський громадський центр «Волонтер» та Ресурсний центр «Гурт». Портал ГУРТ є щоденним інструментом інформування та використання для лідерів громад, менеджерів громадських, благодійних організацій, донорських структур, соціально відповідального бізнесу, представників органів місцевого самоврядування, органів державної влади та журналістів.

Успішною формою міжсекторної взаємодії для надання соціальної допомоги в умовах воєнного часу є проєкт «СПІЛЬНО», який реалізують Міністерство соціальної політики України разом з Дитячим фондом ООН (ЮНІСЕФ). Його мета – об'єднати зусилля уряду, місцевих органів влади, громадського сектору та бізнес-партнерів для надання мультисекторної допомоги сім'ям із дітьми, що постраждали від війни.

Міжсекторна взаємодія щодо соціальної підтримки й допомоги внутрішньо переміщеним особам реалізується й через закупівлю

соціальних послуг у громадських організацій. Така співпраця з недержавною організацією має переваги: зменшує навантаження на соціальних працівників в громаді, послуги часто є більш економічно вигідні, оскільки громадські організації залучають додаткові джерела фінансування та ін.

Ще один приклад співпраці державних соціальних служб та громадськості – участь у проекті «Промоція соціальної згуртованості у громадах та посилення демократичних цінностей», який започаткувала Громадянська мережа ОПОРА за підтримки Національного фонду підтримки демократії. Мета проекту – допомога місцевим громадам у вирішенні проблем, які виникли під час війни. Проект спрямований на підвищення соціальної єдності, посилення впливу громадянського суспільства на місцевому рівні та залучення неурядового сектору до подолання наслідків війни.

Значний внесок у фінансування надання соціальних послуг тим, хто постраждав від воєнних дій, надають бізнес-структури. Тисячі підприємств зазначають, що перераховують відсоток від прибутку на підтримку армії, гуманітарних проектів або інших соціальних ініціатив – зокрема, такі написи в магазинах, як «10% на ЗСУ», «20% на «Повернись живим» або інший тип означеної пожертви в ціні товару чи послуги сьогодні є вже звичним.

Слід зауважити, що міжсекторна взаємодія, партнерські відносини між державними соціальними службами, волонтерськими організаціями та бізнес-сектором не існують нині у довершеному форматі – цей процес лише починає розвиватися. Їх треба вибудовувати, враховуючи зацікавленості усіх сторін. Сучасні непрості умови воєнного часу, високий рівень волонтерської та благодійної активності суспільства створюють нові передумови для налагодження комунікації між різними секторальними групами, в яких на зміну нерозумінню, конкуренції приходять конструктивний діалог і порозуміння.

Проведений аналіз особливостей соціальної роботи із внутрішньо переміщеними особами в Україні уможливив такі висновки: повномасштабне вторгнення Російської Федерації на нашу землю, запровадження воєнного стану в Україні стало величезним викликом для системи соціальної роботи в Україні. Серед проблем, які постали перед соціальними службами внаслідок воєнної агресії Росії проти

українського народу – збільшення кількості внутрішньо переміщених осіб, які опинилися в складних життєвих обставинах, зумовлених, зокрема, втратою рідних людей, житла, погіршенням фізичного й психологічного стану, здоров'я тощо.

Аналіз нормативно-правових міжнародних і вітчизняних документів показав, що в Україні проводиться значна робота щодо соціально-правового захисту внутрішньо переміщених осіб, яка активізувалася після 2014 року та швидко вдосконалюється в 2022–2023 рр. Однак повномасштабні воєнні дії та, як наслідок, мільйони внутрішньо переміщених осіб, виявили недостатній рівень правового підґрунтя щодо надання соціальної допомоги цій категорії населення.

Проаналізовано основні напрямки роботи соціальних служб з вимушеними переселенцями: соціальний напрям (робота здійснюється в контакті з різними відомствами – консультації, соціальна реабілітація в стаціонарних і нестаціонарних умовах, допомога в одержанні пенсій і допомог тощо), соціально-інформаційний, соціально-педагогічний, соціально-психологічний, соціально-правовий та ін. Розкрито особливості надання соціальних послуг вимушено переміщеним особам на основі технології ведення випадку.

Встановлено, що процес адаптації до нових життєвих умов дуже непростий, а для людей, вимушено переміщених зі свого постійного місця проживання, ускладнений проблемами економічного порядку, дефіцитом досвіду державного регулювання міграційних потоків в умовах вимушених переміщень, дефіцитом реальної інформації про становище переселенців, нерозробленістю методів та інструментів її отримання. Розкрито актуальність залучення до процесу соціальної підтримки й допомоги саме ресурсів внутрішньо переміщених осіб, опори на їх сильні сторони, можливості. Встановлено, що резилієнс-підхід у соціальній роботі є особливо актуальним у нинішніх складних умовах війни в Україні.

З'ясовано, що значну частину роботи державних соціальних служб щодо надання соціальних послуг внутрішньо переміщеним в умовах війни перебрали на себе громадські та бізнесові організації. Проведене дослідження показало, що міжсекторна взаємодія щодо соціальної підтримки й допомоги внутрішньо переміщеним особам демонструє свою ефективність в значній кількості спільних проєктів

волонтерських організацій, бізнесу та державних соціальних служб на різних рівнях: міжнародному, всеукраїнському, регіональному, місцевому і є новим соціальним досвідом, основою формування нової культури взаємозв'язків у суспільстві.

Проведене дослідження показало, що серед численних проблем, перед якими наразі постала Україна, вимушена внутрішня міграція є не лише наслідком воєнних дій, але й показником готовності системи соціальної роботи та всього українського суспільства до кризових ситуацій. Необхідність соціальної підтримки внутрішньо переміщених осіб виявила недосконалість нормативно-правового забезпечення їх соціального захисту, недостатність ресурсів, потребу розробки нових форм і методів соціальної допомоги внутрішньо переміщеним і, поряд з цим, високу готовність соціальних служб і всього українського суспільства до консолідації, взаємодії держави, бізнесу і недержавних організацій у вирішенні соціальних проблем тих, хто постраждав внаслідок воєнних дій.

Список використаних джерел:

1. Внутрішньо переміщені особи / Велика українська енциклопедія. [Електронний ресурс]. Режим доступу: URL: <https://vue.gov.ua> (дата звернення: 02.03.2023).
2. Григоренко І.О., Савельєва Н.М. Соціальна робота з внутрішньо переміщеними особами в сучасних умовах: навч. посіб. Полтава : ПНПУ, 2017. 100 с.
3. Кейс-менеджмент внутрішньо-переміщених осіб: методичні рекомендації / Автор-упорядник: Гусак Н.Є. К., 2015. 62 с.
4. Жуковська Аліна. Синергетичний ефект міжсекторної взаємодії в соціальній сфері [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/24821/1/210-214> (дата звернення 10.03.2023 р.).
5. Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» від 20.10.2014. [Електронний ресурс]. Режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18> (дата звернення 10.03.2023 р.)
6. Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо надання соціальних послуг у разі введення надзвичайного або воєнного стану в Україні або окремих її місцевостях» від 26 квітня 2022 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення 10.03.2023 р.).

7. Керівництво МПК з психічного здоров'я та психосоціальної підтримки в умовах надзвичайної ситуації / *Міжвідомчий постійний комітет*. Київ : Унів. вид-во Пульсари, 2017. 216 с.
8. Керівні принципи з питань внутрішнього переміщення / Агенство ООН у справах біженців (UNHCR) [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://unhcr.org.ua.GuidingPrinciplesonInternalDisplacement.pdf>. (дата звернення 09.03.2023 р.).
9. Кобзін Д., Левкіна Г., Луньова О., Черноусов А., Щербань С. Методичний посібник з оцінювання потреб ВПО у громадах. Харків: Харківський інститут соціальних досліджень, 2020. 246 с.
10. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини) [Електронний ресурс]. Режим доступу https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення 10.03.2023 р.).
11. Наливайко Л.Р. Проблеми забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб та напрями їх вирішення / *Правнича освіта та юридична клінічна практика: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф.* (м. Дніпро, 8 груд. 2021 р.). Дніпро: ДДУВС, 2021. С. 90–92.
12. Нечипорук Л.І. Міжсекторна взаємодія у наданні соціальних послуг в умовах війни / *Теорія і практика управління соціальними системами: філософія, психологія, педагогіка, соціологія*. 2022. № 4. С. 65–74.
13. Панок В.Г. Соціально-психологічна служба :навч.-метод. посіб. Кам'янець-Подільський : ТОВ Друкарня Рута. 2012. 488 с.
14. Петрочко Ж.В., Денисюк О.М. Актуальний дискурс організації соціальної підтримки внутрішньо переміщених осіб / *Науковий журнал Хортицької національної академії (Серія: Педагогіка. Соціальна робота)*. 2022. Вип. 1(6). С. 131–141.
15. Психосоціальна підтримка в умовах надзвичайних ситуацій: підхід резилієнс : навч.-метод. пос. / за заг. ред. Н. Гусак. Київ : НаУКМА, 2017. 92 с.
16. Семигіна Т. Сучасна соціальна робота. Київ: Академія праці, соціальних відносин і туризму, 2020. 275 с.
17. Середа Ю.В. Соціальний капітал внутрішньо переміщених осіб як чинник локальної інтеграції в Україні / *Український соціум*. 2015. № 3 (54). С. 29–41.
18. Соціальні послуги, які надаються під час воєнного стану та останні зміни у цій сфері [Електронний ресурс]. Режим доступу <https://www.facebook.com/MLSP.gov.ua> (дата звернення 11.03.2023 р.).
19. Трубавіна М.І., Куратченко І.Є. Методичні рекомендації «Сприяння соціальній роботі в умовах гуманітарної кризи». Харків-Бердянськ: Планета-Прінт, 2017. 28 с.

20. Guiding Principles on Internal Displacement. [Електронний ресурс]. Режим доступу: [http://www.un.org/ru/documents/ decl_conv/ conventions/internal_displacement_principles.shtml2](http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/internal_displacement_principles.shtml2) (дата звернення 02.03.2023 р.).
21. Who is an Internally displaced persons? [Електронний ресурс]. Режим доступу: [http://idp-key-resources.org/documents/ 0000/d04393/000.pdf](http://idp-key-resources.org/documents/0000/d04393/000.pdf) (дата звернення 02.03.2023 р.).
22. The Oxford Department of International Development. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.qeh.ox.ac.uk. (дата звернення 10.03.2023 р.).

Наукове видання

**СОЦІАЛЬНА РОБОТА
У ПЕРІОД КРИЗОВИХ ЗМІН.
СУЧАСНІ ВІЗІЇ**

КОЛЕКТИВНА МОНОГРАФІЯ

**PRACA SOCJALNA
W OKRESIE ZMIAN KRYZYSOWYCH.
WIZJE NOWOCZESNE**

MONOGRAFIA ZBIOROWA

*За науковою редакцією
Пелеха Юрія Володимировича*

*Технічний редактор
Віталій Власюк*

Підписано до друку 25.12.2023 р. Формат 70x100 1/16.

Папір офсетний. Гарнітура "PT Serif". Друк офсет.

Ум. друк. арк. 24,83. Наклад 100 пр. Зам. 112.

Видавництво "Волинські обереги".

33028 м. Рівне, вул. 16 Липня, 38; тел./факс: (0362) 62-03-97;

e-mail: oberegi97@ukr.net

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб'єкта видавничої справи
ДК № 270 від 07.12.2000 р.

Надруковано в друкарні видавництва "Волинські обереги".